

АСАБЛІВАСЦІ ФУНКЦЫЯНАВАННЯ ГЕРМАНІЗМАЎ

У ТВОРАХ Я. БРЫЛЯ

У творах Я. Брыля, прысвечаных падзеям Вялікай Айчыннай вайны, шырока выкарыстоўваюцца германізмы, якія валодаюць значным стылістычным патэнцыялам. Большасць з іх складаюць словы, якія называюць ваенныя рэаліі (*фюрэр, зондэрфюрэр, паліцай, гітлерюгенд*), прадметы быту (*штуба, цэйс, картофэль, магерсун*), шырока пададзены асабовыя ўласныя імёны, прозвішчы, тапанімічныя назвы, уласцівыя нямецкай мове (*Карл, Кэта, Горст, Эрыка; Розенберг, Трайбэр, Гросман; Кёльн, Браўншвайг, Шнайдэмуль*).

Германізмы, ужытыя ў творах Я. Брыля, выконваюць наступныя функцыі:

– адлюстроўваюць моўную сітуацыю, служаць сігналам таго, што гаворка вядзецца на нямецкай мове: “*І я адказваю, што мы – палонныя, што сябар мой – “поле”, паляк, а я – “вайсрусэ”, беларус*” [1, с. 95];

– называючы іншаземныя рэаліі, спрыяюць стварэнню дакументальнасці, сітуацыйнай дакладнасці, верагоднасці: “*Сыноч аканом, нагала стрыжаны шчанюк у форме гітлерюгенда, нёс яго [аўтамат] на баявым узводзе, з пальцам на спуску*” [1, с. 77]; “*Ды інтарэсы юнкера – інтарэсы “вялікага Райху*” [1, с. 85];

– дапамагаюць аўтару моўнымі сродкамі абмаляваць партрэт фашысцкага захопніка, стварыць негатыўны вобраз ворага: “*...як ні стараліся нас падзадорыць на гэта брахлівыя, наіўныя батрачкі, як ні крычалі аканом ці вахман вечнае “польнішэс швайн!..”* [1 с. 78–79]. “*О доннэрветар! – трубіў ён. – Дык гэта ж, мае апосталы, свінства!*” [1, с. 96];

– размяжоўваюць паняцці “сваё”/“чужое”: “*Спадар зондэрфюрэр кажа, што **фраў**...што жонку сваю вы можаце забраць*” [1, с. 278];

– служаць сродкамі перадачы пеяратаўнай экспрэсіі – негатыўных эмоцый і ацэнак: “*Не ведаў, але не хацеў, каб яго вёз некуды пракрыты, ненавісны **фрыц***” [1, с. 173].

Паколькі ацэнка і эмоцыя непарыўна звязаны са светаўспрыманням адрасанта, то выкарыстанне такіх слоў у творы з’яўляецца сігналам уключэння аўтара ў працэс расказвання, яго ўказання на размеркаванне сваіх сімпатый і антыпатый. У цэлым запазычаная лексіка з экспрэсіўным кампанентам выступае сродкам фарміравання мастацкіх вобразаў, эмацыянальна ўздзейнічаючы на чытача, выклікае ў ім творчую актыўнасць, робіць яго саўдзельнікам засведчаных у творы падзей.

На працэс выкарыстання іншамоўных слоў у мастацкім творы робіць уплыў сама асоба аўтара, яе схільнасць, жыццёвы вопыт, творчая ініцыятыва. Я. Брыль выкарыстоўвае разнастайную лексіку з нямецкай мовы, ужываючы шматлікія ўкрапанні, значэнне якіх шырокаму колу чытачоў малавядома. Гэта тлумачыцца аўтабіяграфічнасцю твораў Я. Брыля, падзеі якіх разгортваюцца ў фашысцкай Германіі.

Нямецкамоўныя адзінкі ў яго творах, акрамя пярэтыўнай, зрэдку ўтрымліваюць меліяратыўную канатацыю, асабліва ў выпадках, калі апісваюцца ўзаемаадносіны немцаў паміж сабой: “Тут жыве мой добры камарад Гросман. Хальт!” [1, с. 92].

Развіццю семантыка-стылістычнага патэнцыялу варварызмаў, укрэпленняў і экзатызмаў спрыяюць асаблівасці іх графічнага і марфалагічнага афармлення і кантэкст. Мінімальна ці зусім неадаптаваныя германізмы перадаюць маўленне немцаў: “*Der Hund ist noch ganz jung und dumm,*” – буркнуў ён вяла, без усякага падабенства ўсмешкі” [1, с. 413]. Пераважна змененыя, скажоныя адзінкі характэрны для маўлення персанажаў беларусаў: “Палонныя, што працавалі на *арбайтскамандах*, атрымлівалі па трыццаць марак у месяц, *бонамі*, за якія, праз *вахмана*, можна было купіць тое, што не ахоплівалася *картачнай сістэмай* [...]” [1, с. 97]. Нязвыкласць і чужароднасць такіх адзінак прыцягвае ўвагу чытача, маркіруе іх як элементы чужой, незнаёмай, варожай культуры.

Галоўны фактар, які ўплывае на асаблівасці функцыянавання германізмаў у мастацкіх тэкстах – агульны сэнс і афарбоўка кантэксту. Семантыку германізмаў у творах Я. Брыля дапамагаюць канкрэтызаваць:

– кантэкстуальная спалучальнасць нямецкамоўных адзінак з беларускімі словамі: “*Ё, – згадзіўся ён. – Гунд. Яшчэ і гаўкае, бандыцкая парода*” [1, с. 413];

– непасрэдныя тлумачэнні ў тэксце: “*Зондэрфюрэр, начальнік экспедыцыі, разважыў, што прымусіць “бандытаў” капаць сабе яму – доўгая гісторыя*” [1, с. 277];

– зноскі-заўвагі: “*На, майн лібэр, іст шон ды захэ эрледыкт*” (у зноскы: “*Ну, мой дарагі, справа скончана?*”) [2, с. 444];

– беларускамоўныя эквіваленты: “*...ці сам пануры, з вялікай, як цэбар, люлькай “гросбаўэр” – прускі кулак*” [1, с. 118];

– тлумачэнне праз іншыя запазычанні, ужытыя раней: “*... она, фатэраў фатэр*” [2, с. 71].

Важнымі тэкстаўтваральнымі кампанентамі твораў Я. Брыля з’яўляюцца запазычаныя з нямецкай мовы ўласныя імёны. У мастацкім тэксце яны напаўняюцца дадатковай інфармацыяй. Антрапонімы ўтрымліваюць разнастайныя звесткі аб персанажах-носьбітах імя ці прозвішча: “*А Карл – бязвусы, маўклівы стары ў сінях штоніках, палатаных да апошняй магчымасці, з лустачкай хлеба ў кішэні таксама палатанай курткі, – Карл падышоў да Міколы, падаў яму руку, сказаў: “Ты – мой найлепшы друг!”*” [1, с. 117]. Тапонімы лакалізуюць месца падзей, садзейнічаюць стварэнню канкрэтнасці, праўдзівасці твора, спрыяюць перадачы рэгіянальнага і нацыянальна-культуралагічнага каларыту: “*А па назвах раёнаў – Дойч Кронэ і Шнайдэмюль – можна*

*было меркаваць, што мы знаходзімся паблізу ад былой польска-нямецкай
границы” [1, с. 107].*

Такім чынам, германізмы ў творах Я. Брыля з’яўляюцца важным
стылістычным і тэкстаўтваральным кампанентам.

Літаратура

- 1 Брыль, Я. Збор твораў: у 5 т. / Я. Брыль. – Мінск: Маст. літ., 1979. – Т. 1. – 512 с. 2
Брыль, Я. Збор твораў: у 5 т. / Я. Брыль. – Мінск: Маст. літ., 1980. – Т. 3. – 528 с.